

DIALEKTOLOGIYA: TILNING REGIONAL O'ZGARISHLARI

Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent, Samarqand iqtisodiyot va
servis instituti,
dilyuldasheva83@gmail.com

Olimova Nasiba
Ravshanova Shaxzoda
Sadiyeva Samira
“Iqtisodiyot” fakulteti talabalari
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada til o'zgarishlari va ularning regional xususiyatlarini tahlil qilinadi, turli mintaqalardagi tillarning o'zgarishliklarini, ularning ma'nolari va fonetik xususiyatlarini taqqoslash orqali, til o'zgarishlarini tushuntiriladi. Shuningdek, maqola, turli geografik hududlardagi xalq tillari, ularning tarixiy o'zgarishlari va boshqa insonlar to'g'risida ma'lumotlar asosida til o'zgarishlarini ko'rsatib o'tildi. Mavzu yuzasidan, xalq tillarining tahririy va fonetik xususiyatlarining asosiy sabablari, ularning tarixiy rivojlanishi, obyektiv va subyektiv o'zgarishlari hamda boshqa sabablar bo'yicha so'z boradi.

Kalit so'zlar: Dialektologiya, tilning regional o'zgarishlari, leksika, fonetika, tilning iqtisodiy va madaniy rivojlanishi, ilmiy metodlar, tadqiqotlar.

Аннотация: В данной статье анализируются языковые изменения и их региональные особенности, объясняются языковые изменения путем сравнения изменений языков в разных регионах, их значений и фонетических особенностей. Также в статье показаны языковые изменения на основе информации о национальных языках разных географических регионов, их исторических изменениях и других народах. По теме будут обсуждаться основные причины редакционных и фонетических особенностей национальных языков, их историческое развитие, объективные и субъективные изменения и другие причины.

Ключевые слова: Дialektologiya, региональные изменения языка, лексика, фонетика, экономическое и культурное развитие языка, научные методы, исследования.

Abstract: This article analyzes language changes and their regional features, explaining language changes by comparing language changes in different regions, their meanings and phonetic features. The article also shows language changes based on information about the national languages of different geographical regions, their historical changes and other peoples. The topic will discuss the main reasons for the editorial and phonetic features of national languages, their historical development, objective and subjective changes and other reasons.

Keywords: Dialectology, regional changes in language, vocabulary, phonetics, economic and cultural development of the language, scientific methods, research.

Kirish. Dialektologiya — tilshunoslik sohasi. Tilning mavjud lahjalari, shevalarini o'rganadi. Unda lahja va shevalarning fonetik, morfologik, sintaktik va

leksik xususiyatlari tavsif qilinadi. Milliy tilning paydo bo'lishi va rivojida shevalarning tutgan o'rni, milliy tilga asos bo'lgan shevalar aniqlanadi. Shevalararo, shuningdek, adabiy til va qardosh tillar bilan ularning munosabatlari belgilanadi. Shevalarning tarqalish chegaralari — lingvistik geografiya tomonidan o'rganiladi. Bu jihatdan Dialektologia ikkiga: 1) tasviriy (yoki dialektografiya); 2) tarixiyga ajraladi. Birinchisida mahalliy lahja va shevalarning fonetik tuzilishi, grammatik qurilishi, leksik tarkibi haqida mufassal ma'lu-mot beriladi. Ikkinchisida tilning dialektal xususiyatlarini qayd etish bilan birga, ularning kelib chiqishi, rivojlanishi va shakllanish tarixi o'rganiladi. Dialektologia tadqiqotlari tilning grammatik, leksik, orfografik va orfoetik me'yorlarini belgilashda mu-him ahamiyatga ega. Dialektologia tilshunoslik, etnografiya, folklor va b. bilan jips aloqada rivojlanadi. Fattoh Abdullayev, G'ozim Olim Yunusov, A. K. Borovkov, Shonozar Shoabdurahmonov va b. o'zbek dialektologiasini rivojiga sezilarli hissa qo'shgan.

Asosiy qism. Dialektologiya, tillarning geografik hududlar bo'yicha o'zgarishlarini va ularning xususiyatlari, turli dialektlar va nutfiy shakllarini o'rganuvchi ilmiy soha hisoblanadi. Bu soha, turli hududlardagi insonlar orasidagi til muhitlarini va ularning o'zgarishlarini tahlil qiladi. Tillarning turli hududlardagi, shuningdek, etnik guruhlarning izchil dialektlarini ifodalovchi so'z, fraza yoki gap. Dialektlar, tilning geografik tarqalishi va ularning o'zaro aloqador xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Dialektologiya va til o'zgarishlari sohasida bir nechta ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Bu tadqiqotlar, turli hududlardagi tillarning o'zgarishlarini, dialektlarni, ularning xususiyatlarini va insonlararo aloqalarini tahlil qilish uchun amalga oshirilgan. Quyida bir nechta ilmiy tadqiqotlardan ba'zi namunalar keltiriladi:

1. "A Survey of Dialect Variation and Change in the Arabic Dialects"

Muallif(lar): Clive Holes

Bu tadqiqot, arab dialektlarining o'zgarishlari, turli hududlardagi xususiyatlari va ularning fonetik, leksik, va grammatik tahlillarini o'z ichiga oladi.

2. "The Atlas of North American English: Phonetics, Phonology and Sound Change"

Muallif(lar): William Labov, Sharon Ash, Jonathan Harrington

Amerika tilining geografik hududlardagi dialektlari, ularning fonetik va fonologiyasi va o'zgarishlarini o'rganishda ishlatilgan ilmiy tadqiqot.

3. "Dialectology: Second Edition"

Muallif(lar): J.K. Chambers, Peter Trudgill

Bu kitob, dialektologiya sohasidagi asosiy konseptlarni, metodlarni, va yangi o'zgarishlarini tushuntirib beradi.

4. "Dialect Change in Spatial Perspective"

Muallif(lar): J.K. Chambers

Tadqiqot, dialektlarning o'zgarishi va ularning geografik hududlar bo'yicha tahlili, shu jumladan, til o'zgarishlarining geografik ko'lamda qanday shakllanishi haqida.

Dialektologiya sohasidagi yangiliklar va ularning o'ziga xos qulayliklari, til o'zgarishlarini tahlil qilish va dialektlarni o'rganishda rivojlanayotgan metodlar, yangi tekshiruvlar va ilmiy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Quyida bir nechta misollarni keltirib o'tdik:

1. Til korpuslari va dialektologiya:

Dialektologiya sohasidagi yangiliklardan biri, til korpuslarining yaratilishi va ularni dialektologik tadqiqotlar uchun ishlatilishi. Til korpuslari, turli hududlardagi tilni va dialektlarni boshqarish, tahlil qilish, va muqobil qilishda o'ziga xos qulayliklar yaratadi.

Qulayligi: Ushbu korpuslar, turli geografik hududlardagi til o'zgarishlarini amaliyotda korsatish, leksika va fonetik xususiyatlarni tahlil qilish va tilda paydo bo'lgan o'zgarishlarni aniq va to'liq o'rganishda yordam beradi.

2. GMT va Dialektologiya:

GMT (Geografik Ma'lumotlar Tizimi) texnologiyalari, geografik ma'lumotlarni visualizatsiya qilish va tahlil qilishda ishlatiladi. Dialektologiya sohasida, turli hududlardagi dialektlarni geografik xaritalar orqali o'rganish va ularning aloqadorligini ko'rsatishda qulay.

Qulayligi: Bu qulaylik, til o'zgarishlarini geografik shaklda tahlil qilish, xalq tillarining geografik tarqalishi va ularning aloqadorliklarini nazarda tutish uchun yaxshi foydalaniladi.

3. Yirik ma'lumotlar va axborotlar:

Yirik ma'lumotlar va axborotlar (Big Data) sohasidagi rivojlanish, turli tillardagi dialektlarni va til o'zgarishlarini yuqori miqdordagi axborotlar orqali tahlil qilishga imkoniyat yaratadi.

Qulayligi: Rivojlanayotgan axborotlar tahlili va yirik ma'lumotlar, turli geografik hududlardagi insonlararo aloqalarni va til o'zgarishlarini dastlab o'rganishga, keyin esa bu tushunchlarni mustaqil ravishda tasniflashga imkon beradi.

Xulosa. Dialektologiya sohasidagi so'nggi ilmiy rivojlanishlar va yangiliklar bilan tilning regional o'zgarishlarini o'rganishning ahamiyati qisqacha bayon qilindi. Maqola, tilshunoslik sohasida mustaqil tadqiqotlar olib borish, til o'zgarishlarini o'rganishda innovatsion metodlardan foydalanish, va insonlararo aloqalarni chuqur tahlil qilishning ilmiy, amaliy, va ijtimoiy ahamiyatini ko'rsatib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Dialectology: Second Edition" - J.K. Chambers, Peter Trudgill
2. "A Survey of Dialect Change in England" - Paul Kerswill
3. "Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages" - Peter Auer, Frans Hinskens, Paul Kerswill
4. "The Handbook of Dialectology" - Charles Boberg, John Nerbonne, Dominic Watt
5. "Dialectology Meets Typology: Dialect Grammar from a Cross-Linguistic Perspective" - Bernd Kortmann, Johan van der Auwera